

درس ۱۶

کانون مهر

با انتخاب همسر، زن و مرد گام اصلی را به سوی تشکیل خانواده برمی‌دارند و احساسی جدید در آن‌ها پدید می‌آید. بستگان و نزدیکان تلاش خود را برای برگزاری مراسم ازدواج آغاز می‌کنند و در سامان دادن به خانه و زندگی جدید آن‌ها را یاری می‌دهند. در همین حال، مسأله‌ای جدید این دو زوج را در اندیشه‌ای عمیق فرو برده است:

— چگونه می‌توانیم یک خانواده‌ی سعادتمند و خوشبخت را

به‌وجود آوریم؟

آیات زیر را به دقت و زیبا قرائت کنید.

وَالَّذِينَ آمَنُوا	وَأَتَّبَعْتَهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ بِإِيمَانٍ
وَالَّذِينَ آمَنُوا	وَأَتَّبَعْتَهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ بِإِيمَانٍ
وَأَتَّبَعْتَهُمْ ذُرِّيَّتَهُمْ	وَمَا آَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ
وَمَا آَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ	كُلُّ امْرَأٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهينٌ

آنان که ایمان آوردند

و فرزندانشان در ایمان از آنان پیروی کردند

فرزندانشان را به آنان ملحق می کنیم

و از عملشان چیزی کم نمی کنیم

هر کسی در گرو کاری است که کرده

طور، ۲۱

.....	وَقَضَىٰ رَبُّكَ
.....	أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ
.....	وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
.....	إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ
.....	أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا
.....	فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ
.....	وَلَا تَنْهَرَهُمَا
.....	وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

وَاحْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَبِهِ أَنْ دُو فِرْوَتْنِي كُن، از روی مهربانی؛

و بگو: پروردگارا آن دو را بیخسای

آن گونه که مرا در کودکی پرورش دادند

وَقُلْ رَبِّ ارْحَمَهُمَا

كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

إسراء، ۲۳ و ۲۴

به کمک عبارات زیر، ترجمه آیات را تکمیل کنید.

قَضَى: حکم کرد، فرمان داد   يَبْلُغَنَّ: برسند   كِبَر: پیری
كِلَاهُمَا: هر دوی آنها   لَا تَنْهَرُهُمَا: ایشان را از خود مران

پیمان ازدواج

پیمان ازدواج که عقد نام دارد، تعهد رسمی و شرعی دختر و پسر برای تشکیل خانواده است. این پیمان چند شرط اصلی دارد که عبارت‌اند از:

- ۱- اعلام رضایت دختر و پسر و اجباری نبودن ازدواج برای هیچ کدام.
- ۲- اذن پدر برای ازدواج دختر.
- ۳- صدق یا مهریه زن.

در پیمان زناشویی، مرد به نشانه ارزشی که برای زن قائل است و اعلام صداقت خود در محبت به همسر، متعهد می‌شود که هدیه‌ای را به عنوان «مهر» به زن تقدیم کند. قرآن کریم از دو کلمه «نِحْلَةً» و «صِدَاق» برای مهر استفاده کرده است.^۱ نحلّه به معنای هدیه و پیشکش و صِدَاق به معنای نشانه صداقت و راستی است.

بنابراین، مهر و محبت پشتوانه اصلی تحکیم خانواده است نه مهریه که جنبه اقتصادی و مالی دارد. افزایش میزان مهریه‌ها نه تنها مانع جدایی نشده، بلکه آمارها نشان می‌دهد که طلاق در این گونه خانواده‌ها بیش تر است. به همین جهت، پیشوایان ما زنانی را که فقط با تعیین مهریه‌های زیاد و شرایط مالی سنگین حاضر به ازدواج می‌شوند، بی‌برکت دانسته‌اند.^۲

نقش همسران در زندگی مشترک

وقتی که یک دختر و پسر پیمان ازدواج می‌بندند و زندگی مشترک را آغاز می‌کنند، به معنای این

۱- نساء، ۴.

۲- من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ص ۴۱۰.

است که نقش جدیدی را پذیرفته و به اجرای آن نقش متعهد شده‌اند. آنان می‌دانند که هر برنامه دیگری، نباید مسئولیت آن‌ها را نسبت به خانواده تحت الشعاع قرار دهد و بدان آسیب رساند. هم‌چنین، می‌دانند که زن و شوهر مکمل یک‌دیگرند و هریک باید نقش خود را انجام دهند. زن و مرد، در احساسات و عواطف و برخی دیگر از خصوصیات روحی و جسمی با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. عدم آشنایی با این تفاوت‌ها سبب اختلاف سلیقه و انتظارات نابجا از یکدیگر می‌شود و زمینه رنجش را در همان آغاز ازدواج فراهم می‌کند. نقش‌ها و مسئولیت‌های زن و مرد باید متناسب با ویژگی‌های هر کدام باشد. مرد، برای زن خود همسر و برای فرزندانش پدر است و زن برای شوهر خود همسر و برای فرزندانش مادر است. بر این مبنا، مرد و زن دارای نقش‌های مشترک و اختصاصی‌اند.

یادآوری این نکته ضروری است که وقتی از نقش‌ها سخن می‌گوییم، منظورمان این نیست که هرکس فقط نقش خود را ایفا کند و به کمک دیگری برنخیزد. خانواده جایگاه همدلی و همیاری است و زن و مرد یار و مددکار یک‌دیگرند، در کارها با هم و با فرزندان مشورت می‌کنند، با پشتیبانی و همیاری یک‌دیگر کارها را به پیش می‌برند و در صورت ضرورت، یکی بار دیگری را هم بردوش می‌کشد. حضرت علی علیه السلام با این که مسئولیت‌های سنگین اجتماعی فراوانی داشت، هرگاه که به خانه می‌آمد، به کمک حضرت فاطمه علیها السلام می‌شتافت و کارهای داخل منزل را انجام می‌داد.

نقش مرد

۱- تأمین هزینه زندگی خانواده: در زندگی زناشویی، تأمین هزینه‌های لازم از جهت خوراک، پوشاک، مسکن و آنچه برای آسایش و رفاه شایسته همسر ضرورت دارد، بر عهده شوهر است. این وظیفه مالی که بر عهده مرد قرار می‌گیرد، از نظر شرعی و حقوقی، به پرداخت نفقه تعبیر شده است. در این‌جا باید توجه داشته باشیم که:

— شرط پرداخت نفقه، نیازمند بودن زن نیست، بلکه انجام وظایف همسری است. اگر زن ثروتمند هم باشد، باز هم این تکلیف بر عهده مرد است و اگر زن درآمد خود را در هزینه خانواده مصرف می‌کند، به همسر خود کمک کرده است که کمکی بسیار ارزشمند محسوب می‌شود و دارای پاداش اخروی است. — در صورتی که مرد با وجود توانایی، نفقه را نپردازد و نیازهای همسرش را تأمین نکند، دادگاه اسلامی وظیفه دارد حق زن را بگیرد و به او باز دهد.

تأمین هزینه زندگی فرزندان نیز بر عهده مرد است. مرد وظیفه دارد از راه کار و کسب حلال، خوراک، پوشاک و مسکن فرزندان و سایر ابزار و وسایل زندگی آنان را فراهم کند. در هیچ کدام از این

موارد وظیفه و تکلیفی بر عهده زن نیست. این امر سبب می‌شود که زن بدون نگرانی و دغدغه کسب و کار به تربیت فرزندان بپردازد و برای آن برنامه‌ریزی کند و فرزندان سالم، درستکار، باتقوا و مفید برای جامعه تربیت نماید و این، ارزشمندترین کارهاست.

البته، اگر زن درآمد اقتصادی داشت، مالک آن است و تأمین هزینه‌های زندگی بر عهده او نیست.

۲- مدیریت و نگاهبانی از حریم خانواده : هر اجتماعی، هر چند کوچک، نیاز به مدیر و مسئول دارد. اگر مدیریت نباشد، تقسیم کار به خوبی صورت نمی‌گیرد و در هنگام بروز مشکلات، افراد آن اجتماع نقش خود را به خوبی ایفا نمی‌کنند. از این رو، خانواده نیز نیازمند مدیریتی است که مسئولیت را بپذیرد. نقش دیگر مرد، مدیریت خانواده و حفظ آن از خطرها و آسیب‌های درونی و بیرونی است. انجام درست این مسئولیت نیازمند برنامه‌ریزی، مشورت با سایر اعضای خانواده و استقامت در برابر ناملایمات است. مرد جوانی که تصمیم به ازدواج می‌گیرد، باید خود را برای اداره خانواده آماده کند و از انجام کارهایی که به مصلحت خانواده نیست و کانون گرم خانواده را خراب می‌کند، خودداری نماید. بنابراین، مرد باید زمینه رشد و تحصیل فرزندان را مهیا کند، لوازم آرامش روحی و آسایش همسر را برای ایفای نقش مادری به وجود آورد و در مقابل همه مشکلات بیرونی، از خانواده خود حفاظت کند.

۳- رابطه محبت آمیز با همسر : مرد باید محبت درونی خود را به همسر ابراز کند و از مخفی کردن آن بپرهیزد. همسر با شنیدن ابراز محبت مرد، اعتماد به نفس فوق‌العاده‌ای می‌یابد و توجه او به زندگی چند برابر می‌شود.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید :

این گفته مرد به زن که «تو را دوست دارم» هیچ‌گاه از قلب او بیرون نمی‌رود.^۱

نیز می‌فرماید :

نشستن مرد در کنار همسر خود، پیش خداوند دوست‌داشتنی‌تر از اعتکاف و شب‌زنده‌داری است.^۲

۴- محبت و نظارت پدری : پدر فقط نان‌آور خانواده نیست، بلکه باید با برقراری ارتباط درست با فرزندان، عواطف پدری را به آن‌ها منتقل کند، برای آینده آنان برنامه‌ریزی نماید، وقتی به نوجوانی و جوانی رسیدند، با آن‌ها مشورت کند، برای زندگی آینده، آن‌ها را آماده سازد، درد دل‌های آنان را بشنود و از هر جهت مراقب سرنوشت و آینده آن‌ها باشد.

۱- کافی، ج ۵، ص ۵۶۹.

۲- تنبیه الخواطر، ج ۲، ص ۱۲۲.

نقش زن

نقش زن در خانه، نقشی محوری است و اگر زن بتواند این نقش را به‌خوبی ایفا کند، بنای خانواده مستحکم و روابط اعضای خانواده ناگسستنی می‌شود. اکنون ببینیم که در خانواده چه نقش‌هایی برعهده زن است.

۱- همسر داری: زن، آرامش‌بخش زندگی مرد است. زن با گرمای وجود خویش به محیط خانه شادی و نشاط می‌بخشد، مرارت‌ها و خستگی‌ها را از همسر خود دور می‌کند و در سختی‌های روزگار در کنار او می‌ایستد. در چارچوب این رابطه سرشار از محبت، تمایلات جنسی زن و مرد ارضاء و نیازهای زندگی زناشویی برطرف می‌شود. با ارضای این تمایلات و نیازها، توجه به خارج از خانه از بین می‌رود و فساد اجتماعی کاهش می‌یابد.

امیر مؤمنان صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

جهاد زن، شوهرداری در بهترین شکل آن است.^۱

زیرا، همان‌طور که جهاد در جبهه، کشور را از هجوم بیگانه حفظ می‌کند، شوهرداری نیز کانون خانواده را از هجوم گناهان و ناملایمات نگه می‌دارد و جامعه را در مقابل فساد، آسیب‌ناپذیر می‌نماید.

۲- تدبیر امور خانه: با توجه به نقش مرد در تأمین هزینه خانواده و حراست کلی از آن، مدیریت داخلی خانه با زن است. امیر مؤمنان صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

مرد، مدیریت خانواده را برعهده دارد و زن، مدیریت داخل خانه را.^۲

این سخن بیانگر یک تقسیم کار طبیعی و اهمیت مدیریت داخل خانه و بیان‌کننده ارزش خانه‌داری است. متأسفانه، امروزه برخی از جایگاه این مدیریت، آگاهی ندارند و نمی‌دانند که این مدیریت داخلی، جمع‌کننده و پیوند دهنده پدر، مادر و فرزندان و نگاه‌دارنده آن‌ها در زیر یک سقف است. زنانی که با دوراندیشی خود امور خانه را سامان می‌دهند محیطی برای رشد و بالندگی فرزندان و آرامش و نشاط همسر به وجود می‌آورند. آیا این نقش کوچک و بی‌اهمیت است؟

۳- مادری: مادر از زیباترین کلمات در همه فرهنگ‌هاست. مفهوم مادری، مجموعه‌ای از بهترین معانی را تداعی می‌کند: محبت، ایثار، شکیبایی، عفاف، پایداری، آرامش، قدردانی، احترام و بسیاری معانی زیبای دیگر.

هیچ‌کار دیگری را نمی‌توان با این نقش مقدس برابر دانست. دلیل آن هم روشن است. رشد

۱- نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۱۳۶ (جهادُ المرءِ حُسْنُ التَّبَعْلِ).

۲- من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۳۹.

و بالندگی فرزند از ابتدای انعقاد نطفه در رحم تا مدت‌ها پس از تولد برعهدهٔ مادر است که با محبت، شکیبایی، فداکاری، خردمندی، عفاف و تقوای خود فرزند را به رشد متعادل و طبیعی می‌رساند. البته فداکاری و محبت مادر به فرزند، به خود او هم تعالی می‌بخشد و نشاط می‌دهد. بوسه‌ای که مادر بر گونهٔ فرزند می‌زند، نه تنها تزریق محبت به فرزند است، بلکه نوشیدن شربت گوارا برای مادر نیز هست. بیش‌تر شخصیت فرزند به دست مادر ساخته می‌شود و سرمایه‌های بزرگ روحی و نبوغ علمی و اجتماعی میوه‌های بذرهایی هستند که مادران مسئولیت‌شناس کاشته‌اند و با مراقبت شبانه‌روزی خود، آن‌ها را پرورده و رشد داده‌اند.

اکنون به عظمت این جملهٔ کوتاه، رسا و جاویدان پیامبر عزیز تر بی می‌بریم که فرمود:

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ؛ بهشت زیر پای مادران است.^۱

به همین جهت هم هست که اسلام، وظیفهٔ تأمین معاش را از دوش مادران برداشته تا آنان بدون درگیری شغلی و مالی و با خیالی آسوده، مهر و محبت خود را تقدیم فرزندانشان کنند.

بررسی

● با توجه به این که دامان مادر مهد اصلی تربیت فرزند است، بررسی کنید:

۱- در چه مواردی می‌توان از مراکز عمومی تربیت کودک استفاده کرد؟

.....

.....

۲- چه تفاوتی میان تربیت این گونه مراکز و تربیت مادر وجود دارد؟

.....

.....

نقش مشترک: برنامه‌ریزی برای رشد و تعالی خود و فرزندان

همان‌طور که در درس‌های قبل آمد، مهم‌ترین هدف ازدواج، رشد اخلاقی و تعالی تمام اعضای

خانواده است. نقش‌ها و مسئولیت‌های قبلی هریک از زن و شوهر برای رسیدن به این هدف است. از این رو، پدر و مادر باید با همکاری یکدیگر برای انجام این وظیفه بزرگ اقدام کنند و برای آن برنامه‌ریزی نمایند. یادآوری می‌کنیم که بدون مطالعه و آگاهی‌های قبلی و برنامه‌ریزی درست نمی‌توان به موفقیت چندانی رسید. در این برنامه باید به موارد زیر توجه شود:

- ۱- بهداشت جسمی و روحی فرزندان
- ۲- امکان دانش‌اندوزی، به‌خصوص برای فرزندان
- ۳- شکل‌گیری پایه‌های معنویت و اخلاق پسندیده و صفات شایسته در فرزندان
- ۴- تمرین آداب معاشرت و توانایی حضور شایسته و فعال در جامعه برای فرزندان
- ۵- ایجاد فرصت و فراغت برای رشد و تعالی زن و شوهر

موقعیت کنونی خانواده‌ها در جوامع امروزی را بررسی کنید و عواملی را که سبب دوری یا نزدیکی آن‌ها به اهداف بالا می‌شوند، برشمردید.

۱- عوامل مربوط به درون خانواده

.....
.....

۲- عوامل مربوط به بیرون خانواده

.....
.....

نقش فرزندان

هریک از ما در ذهن خود از پدر و مادر تصویری داریم که ممکن است با تصویر دیگران متفاوت باشد. این تصویر برگرفته از تجربه ما از زندگی با پدر و مادر است و می‌تواند در بردارنده افتخار و سربلندی، قدردانی و احترام، رضایت و خرسندی، یا ترحم و دل‌سوزی، یا سردی و بی‌اعتنایی و نارضایتی و انتقاد باشد.

در عین حال همه ما می‌کوشیم رضایت پدر و مادر را جلب کنیم، همان‌طور که خداوند به ما فرمان داده است حرمت آن‌ها را نگه داریم و دستوراتشان را تا آن‌جا که مخالف فرمان او نباشد، اطاعت کنیم. به تجربه دیده شده است که آن‌هایی که پدر و مادر خود را می‌رنجانند، در زندگی خوش‌بخت و کامروا نمی‌شوند و آنان که بدون چشم‌داشت، به پدر و مادر خدمت می‌کنند، زندگی موفق‌تری دارند. حفظ حرمت پدر و دستورات وی به قانون‌مند کردن فرزندان کمک می‌کند و محبت و احترام به مادر حس قدردانی و شکرگزاری را در آنان قوی‌تر می‌سازد.

پس از مطالعه آیات ابتدای درس وظایفی را که برای فرزندان بیان شده است، استخراج کنید.

.....

.....

چرا اسلام تأمین هزینه زندگی را فقط بر عهده مردان نهاده و زن را از این کار معاف دانسته است؟

موضوع نفقه، در کشورهای گوناگون شکل‌های پیچیده‌ای به خود گرفته است. از میان کشورهای که پرداخت نفقه را بر عهده مردان گذاشته‌اند، برخی استقلال اقتصادی زن را سلب کرده‌اند. در برخی کشورها این مسئله را به توافق زن و شوهر واگذار کرده و در بیش‌تر موارد، این هزینه را مشترک تعریف کرده‌اند. در این میان، به علت محبت شدید مادر نسبت به فرزند، به‌خصوص در مواردی که اختلاف یا جدایی پیش می‌آید، بار بیش‌تری بر عهده زن قرار می‌گیرد.

در مقررات اسلامی به‌طور روشن بیان شده است که هزینه زندگی زن و فرزند بر عهده مرد است؛ گرچه زن ثروت هنگفتی داشته باشد. این حکم اسلامی متناسب با همان نقش طبیعی پدر و مادر در خانواده و روحیات هر کدام است.

از آن‌جا که زن، به‌طور طبیعی صاحب دستگاہ حمل و شیر دادن فرزندان است، از آغاز بارداری و در تمام دوران کودکی، درگیر حمل، شیردهی و نگهداری کودک است. بدیهی است که کودک پس از این مدت هم به مراقبت و تربیت جسمی و روحی نیاز دارد و رشد جسمی، عاطفی و فکری او در دامن پر مهر مادر امکان‌پذیر است. این مهر و عاطفه سرشار و این مراقبت توأم با گذشت و فداکاری است که آن رشد را ایجاد می‌کند. حال، اگر قرار باشد مادر مسئولیت‌های سخت دیگری که خود هزاران دغدغه روحی و روانی به‌دنبال دارند بر عهده داشته باشد، عملاً از تمرکز بر وظیفه مادری بازمی‌ماند و دیگر نباید توقع داشت که در انجام وظیفه مادری موفق و سربلند باشد. البته از آن‌جا که گذاشتن تأمین هزینه زندگی بر عهده مردان از یک تقسیم کار طبیعی و عادلانه ریشه می‌گیرد، در صورت عدم توانایی مرد بر تأمین معاش، عواطف همسری ایجاب می‌کند که زن به کمک مرد بیاید و او را یاری دهد. این کار، هر چند وظیفه زن نیست اما اگر در حد توانایی او باشد و در عین حال، باعث غفلت از وظیفه اصلی یعنی نقش مادری و گرم نگه‌داشتن کانون خانواده نشود، پسندیده است. همچنین شایسته است در این موارد فرزندان نیز، در صورت توانایی به پدر خود کمک نمایند و او را در تأمین هزینه خانواده یاری دهند.

گام هفتم

.....

از کارهای مهمی که در آینده در پیش دارم انتخاب بمرکزگیل خانواده است.
برای این کار مهم از هم اکنون برنامه ریزی می کنم و اقدامات زیر را انجام
می دهم.

۱- می گویشم که امروز به عنوان فرزند خانواده وظیفه خودم را نسبت به
پدر و مادر و سایر اعضاء خانواده به خوبی بشناسم و انجام دهم.
۲- از هم اکنون به گونه ای رفتار کنم که در آینده نزد بمرکز خود به عنوان انسانی
عنیف و فادار و صادق شناخته شوم.

۳- تلاش می کنم در مدت باقی مانده تا ازدواج و تشکیل خانواده آگاهی های لازم
را برای یک زندگی متعالی و سعادتمند به دست آورم. و با بصیرت و
روشن بینی مسئولیت مهم همسری را بر عهده بگیرم.

۴- از خدای خواهم که مرا یاری دهد تا در آینده در انتخاب بمرکز، مراسم
ازدواج و زندگی مشترک به گونه ای عمل کنم که مطابق با رضایت او باشد.